

Д. В. ПРОШИН

КОНКУРЕНЦІЯ НА МИРОВОМ РЫНКЕ КОСМИЧЕСКИХ ТРАНСПОРТНЫХ УСЛУГ: ИСТОРИЧЕСКИЙ ОПЫТ

Прошин Денис Владимирович — аспирант кафедри всебічної історії історичного факультета Дніпропетровського державного університета

В жовтні 1994 р., виступая в Верховній Раді з програмою радикальних економіческих реформ, президент Л. Д. Кучма підчеркнув особу важливості використання потенціалу науково-технічної та технологічної отраслі Української промисловості, в тому числі ракетно-косміческої промисловості [1, с. 4]. Едва ли не головним полем діяльності ракетно-косміческого комплекса України є світовий ринок косміческих транспортних послуг. Українські ракети-носії (РН) «Зеніт-2» використовуються для запуску іноземних товарів з космодрому Байконур (Казахстан). С 1995 р. конструкторське бюро «Южное» та производственне об'єднання «Южмаш» (г. Дніпропетровськ) беруть участь в реалізації четверехстороннього комерційного проекту «Морський старт». Проект, об'єднуючи Норвегію, Росію, США та Україну, передбачає реалізацію запусків РН «Зеніт-3» з плавучої стартової площасти, розташованої в екваторіальній частині Тихого океану. Запуск першого комерційного товара в жовтні 1999 р. прошов успішно, але друга спроба в березні 2000 р. завершилась неуспіхом, приостановивши реалізацію проекту. Причини аварії встановлені, і можна очікувати швидкого відродження запусків.

Успіх української ракетно-косміческої промисловості залежить від багатьох факторів. В їх чиселі — знання правил гри, сложившихся на світовому ринку до моменту виходу на нього України, уміння проаналізувати та використати досвід, накопичений в цій області за минулі 20 років. Краткий обзор та аналіз цього досвіду та посвячені последуючі страници.

Начало міжнародної конкуренції в області косміческих транспортних послуг відноситься до рубежу 70-80-х рр., т.е. до третьому десятиліттю космічної ери. На протяженні предшествувавших 20 років лише США випускали комерційні товари. СРСР запускав іноземні космічні апарати з 60-х рр., але це виконувалось переважно в рамках наукових програм, принятых на державному рівні.

Возникнення міжнародної конкуренції обумовлено як економічні, так і політичні причини. Необхідної предпосылкою розвитку світової промисловості космічних перевозок явилось підвищення спросу на транспортні послуги. Це умову було виконано в області космічної зв'язку. Прибутковість спутників зв'язку об'яснюється наявністю розвинутого ринку, способного придбати вироблені транспортні расходи та вартість запуску, кожний власник телевізора або телефону є потенційним клієнтом спутникових компаній. Перший спутник, со-

зданий на кошти приватної компанії — «Американський телефон та телеграф» (AT&T), був запущений в липні 1962 р. В серпні того ж року президент Дж. Кеннеді підписав Закон про спутникової зв'язки, передбачавши створення Корпорації спутникової зв'язки («Комсат»), акціонером якої, поряд з AT&T, та іншими приватними компаніями, стало федеральне уряд.

Ініціатива приватного бізнесу, підтримана американським урядом, мала наслідки глобального масштабу. Уже в 1964 р. при участі 19 країн було створено міжнародний консорциум спутникової зв'язки «Інтелсат». Розширення ринку забезпечило стабільність та самостійність спутникової промисловості. В 1969 р. американський уряд почав продавати свої акції корпорації «Комсат».

Як єдинствена космічна держава, що входила в «Інтелсат», США отримали в його управлінні 61% голосів [3, р. 112]. Імейши таке переважство, американський уряд використовував консорциум як інструмент своєї зовнішньої політики. Створення «Інтелсат» дозволило США лишити Великобританію ведучою ролі в світовій зв'язці, яку вона відіграла з середини XIX в. завдяки володінню трансатлантическим кабелем. «Інтелсат» превратився в символ американської технологічного переважання, і важливу засобом контролю над міжнародними зв'язками, тем більше що число країн, які хочуть присоединитися до глобальної спутникової системи, непрерывно зростало.

Американське космічне агентство НАСА по распорядженню Білого дому відхиляло замовлення на запуски спутників, способних конкурувати з спутниками «Інтелсат». Технічна та комерційна монополія США грозила перерости в технологічну гегемонію. Іменно переход проблеми в політичну площину викликав рішальні дії з боку європейських урядів. Після отказу НАСА в 1971 р. запустити франко-германський спутник зв'язку «Симфонія» Європейське космічне агентство (ЕКА) приступило до створення РН «Ариан», призначеної положити кінець американської монополії на ринку косміческих транспортних послуг. В грудні 1979 р. з космодрому Куру во Французькій Гвіані (Южна Америка) був випущений перший запуск європейського носителя. В наступному році для комерційної експлуатації «Ариан» була створена корпорація «Арианспейс», керівництво якої заявило про намір захопити 30% світового ринку [5, р. 5].

Начавшіся суперечності носили яскраво виражений політичний характер. Виклик був викликаний, коли космічна програма США проходила складний

Kpangic taphachopthorion 6aa3i kocmngecikn importam-
mvi CIIA, noctarranminn hoy yjap he tojipko haluno-
ha japhphin tpeptink, ho no cyuuectrejhene pajaBakphix
tocyJApctehehpxi nporhpam, brjuno qra 3auyckn boeh-
hrrix o6ektoro, tpe6obari hemetjhix Aebctbnii, B-ab-
lycete 1986!, tpe6enjmete Peinra han jajnikapno n3amehni-
kocmngeciky taphachopthoy rohntky CIIA u upn-
hrji kohneunuo «emewahno o fjojota», Kohneunuo pe-
mtephro bhrjorjutja MTKR ni kohrypethrion Gop6ba-
ha prike kocmngecikn tpegebosor. Horaa poib «roc-
mneeknx hejhokob» CBQJnJaab k 3aitycky hechAadapt-
hrrix tpy3ob, tpe6obarunx yhnikahphix kahectr MTKR
u npngcyteterin sknnaka, Hodge heckojhirkx jetr Jbo-h.

БРЕХНЕ РОДА МОСКВИЧЕВА НЕГЕЦІН «ХІЛЛІДЖІКЕПА» «АПАН-
ДОНІЧЕК» ЗАКІНЧИЛА 17 ГОДІВ КОНСПІКАТОР. (БЕЗ 17 КІМ-
СЕТОВИХ ПЕПОВАЧАХО МИАНАНГОРАНІ ЗАНЯТНІСТІ СІОН-
ТПІЗАХ НА МТРК). Вчені в «Апанацієві» не номенклю-
ялахи то, що вже «Апанацієві» було присвоєно МТРК
ке. Догре ЕКСПЛІТАНІЗАЦІОННОЮ КОГІПТУРУЮЩІМ МТРК
ОБІМО СІОНО, що до тогої «КОМІАНЕКІНІ ЕІНІОКОР» БО-
ЗОВОНОВАЧІСЬ СЕ КІПОДО, А МЕНІКАЧІСЬ ОУНІОДАОВІСЬ ПІ-
ХОДІЧЕ НЕКІНОВІКІНІ ІІЕГДЕКЕНІНІ ТІПЕГОРАНІ СІПЕ-
ХОНІ НІУЛОТІРКН, ТОРІДА ЗАК «АПНАХ» НЕНДЕПІБІХО СІ-
БЕДІНЕГІБІРІБІАЧЕ СІ 1979 І. [2, p. 419]

Пеъзажът от горите на Стара планина е също така място за събиране на диви растения и животни. Тук се намира една от най-големите територии в България, която съхранява значителни екологични и природни ценности. Тук се намира и едно от най-големите събиранета на диви растения в България.

каса фінансів, архон ОІКДХОН ОН ОПЛА. НЕ МОЖА
пакетність підприємства, який вже має
стартовий капітал, що залучається від
інвесторів. Але відсутність підприємств
закономічною стабільністю та відсутність
засобів для фінансування підприємства
загрожує його виживанню. Тому варто
звернутися до держави з проханням
запровадити законодавчі зміни, які
захистять інтереси підприємств, які
залишилися без підтримки з боку
законодавчих органів.

Онебудь на ніжині заспекніча зом, як то рожи-
твіні змії згуртується зоцючі під час операції.
Натаніль біля цієї кромпакельнії пасивного застосу-
ння. Боне 1982 р., однією з хвиль «пабохін» фасі-
упогріта «Чінче Уларті», HACA опінінізарі оркана-
зок от молодіненій крох залікою ажіхапалякі Ph.
HACA, траке коодунініююю 06 откає от Ph. Енгічеве-
хрін нутреніум сохаженін зупорефніх Ph «Атіак»,
«Літія» і «Титан» біля ніх упінінініяни. Боне 1983
р., під час сархінодорії непегаї чи-
л. під час підняття P. Пентра сархінодорії непегаї чи-
лібіампіх Ph відроє бічно. Ho тожко же
фінімпілі обретенін ніх ніпегаїоке зупорефніх Ph «Літіак»
ма оцтопокхін зупоре кріпініюю ажіхапалян. Беч-
мір! [Ліхепаї] Махінмінкі! Кацаціа Ph «Атіак», ho
бака кромпакельнії опінінізаріїн зупорефніх кріп-
зап». Ніпегаїоке зупоре фінімпілі обретенін ніх ніпегаїоке зупорефніх Ph «Літіак»
та».

5. Hamehähpie mokarabateini n ipnominanjach k 40% [5], p.

31-an, брзакхпн в ръбъм 3кундятуно мюопадо
бодо тѣачоптнро комнекрою копада (МТК)
«Чене (Целати), «Комнекрою хичюю» комнекра
оочорое тѣачоптнре спектро комнекроу нпо
тпамри (ЦУА 80-90-х гг. [8, п. 119]) тѣачоптн
тъо тпнгтии от занекор ампнекрахни и нотпах-
хри комнекрахни тпнгтии тпнгтии
нне МТК и ннпектии тпнгтии тпнгтии
тевъ, чмоогъю тпнгтии еро в камоокийн аюеа син-
хекни ннпнлтнретрехпн тпнгтии
Министерства оюготи (Бржоаха 1960-и кунм-
к («Апнаненеи») Мол хачетн юлап ампнекрахни
к. Апнаненеи») Мол хачетн юлап ампнекрахни ког-

ственности и непоследовательности одноразовые РН были признаны наиболее эффективным средством для «рутинных» запусков таких серийных грузов, как спутники связи, которые до гибели «Челленджера» оставались главным грузом МТКК.

НАСА заявило о намерении вернуться к практике использования РН для запуска стандартных грузов. (Соглашение с «Транспейс кэрриэрз» было разорвано, и к эксплуатации РН «Дельта» вновь приступила «Макдоннелл-Дуглас».) В 1987 г. BBC США заключили с «Макдоннелл-Дуглас» крупный контракт на запуск «созвездия» спутников глобальной навигационной системы. В 1988 г. контракт на запуск военных спутников связи заключила «Дженерал дайнэмикс». Средства, полученные от Министерства обороны, позволили обеим фирмам модернизировать свои носители и повысить их конкурентоспособность.

В новом политическом климате крупнейшие американские производители ракетной техники изменили свое отношение к возможности включиться в борьбу за коммерческие заказы. Этому, как ни странно, способствовал успех «Арианспейс». Во-первых, европейская корпорация приняла после гибели «Челленджера» беспрецедентное число заказов, и ее «портфель» был наполнен до отказа. Оставшиеся клиенты естественным образом перешли в сферу интересов американских перевозчиков. Во-вторых, «Арианспейс», оказавшись в исключительно выгодном положении после выхода из борьбы «космического челночка», повысила стоимость своих услуг. (Известно, что до гибели «Челленджера» председатель правления «Арианспейс» Ф. д'Аллест сожалением признавал, что заниженная стоимость запуска МТКК вынуждает «Арианспейс» занижать свои цены, терпя при этом убытки [4, р. 93].) Теперь, даже с учетом субсидий, стоимость запуска «Ариан» приблизилась к стоимости запуска американских РН.

Первые контракты на запуск коммерческих грузов американская «большая тройка» — «Макдоннелл-Дуглас», «Дженерал дайнэмикс» и «Мартин-Мариэтта», произведившая РН «Титан», — заключили уже в 1987 г. К середине 1988 г. доля «Арианспейс» составляла 80% рынка [2, р. 422]. На это время еще 66 клиентов, ожидавших запуска в промежутке до 1994 г., еще не сделали выбора. В 1989 г. первые коммерческие грузы были запущены с помощью РН «Дельта-2» и «Титан-3». «Дебют» коммерческой версии РН «Атлас» состоялся в 1991 г. Вскоре «Мартин-Мариэтта» отказалась от дальнейшей конкуренции: стоимость запуска тяжелой РН «Титан-3» была слишком высока. «Атлас» и «Дельта» продолжала конкурировать с «Ариан», но «Арианспейс», введя в эксплуатацию более совершенный носитель «Ариан-4», в начале 90-х гг. прочно удерживала около 65% рынка [2, р. 422].

Наш исторический обзор показывает, что рынок космических транспортных услуг, на который в 90-х гг. вышла Украина, лишь условно подчиняется законам свободной конкуренции. В этой области внешне-политические соображения, обязательное измерение

коммерческих планов, а государственная поддержка в виде субсидий или правительственные контрактов, одно из условий успеха. Рынок космических перевозок превратился в значительный элемент международных отношений. Здесь технологические возможности преобразуются в политическое влияние, а политический капитал приносит коммерческие дивиденды. Успешная реализация планов, сталкивающихся на этом рынке, определяется не только надежностью носителей и частотой запусков, но и общим состоянием национальной экономики, разумностью внешней политики и искусностью дипломатии.

Особый вес политическая составляющая приобрела после выхода на мировой рынок новых «игроков» — Китая, России, Украины. Сам их выход на рынок обусловили политические факторы, в первую очередь — окончание «холодной войны». В 1989 г. президент Дж. Буш лично обратился к Конгрессу с просьбой не принимать во внимание расправу над демонстрантами на площади Тяньаньмэнь и не лишать Китай права на запуск построенных в США спутников, поскольку расширение контактов с Пекином отвечало внешнеполитическим интересам США [7, р. 140].

В 1993 г. США, будучи крупнейшим в мире производителем коммерческих спутников, обусловили доступ России к американской продукции согласием Москвы присоединиться к Режиму контроля над ракетными технологиями (РКРТ). Для возобновления лицензии на запуск спутников в 1994 г. о подчинении своей деятельности требованиям РКРТ заявил Китай. В том же году о своем согласии с нормами РКРТ объявила Украина.

Учитывая то, что именно запуски коммерческих спутников позволяют Китаю, России и Украине подпитывать космические программы твердой валютой, США без колебаний использует свое технологическое преимущество как инструмент политического давления. (Речь здесь идет не о степени оправданности тех или иных действий американской стороны. Мы только обозначаем тенденцию, характер которой нельзя оценить однозначно.) Последний пример — угроза госдепартамента США в 1999 г. запретить Россию запуски спутников, изготовленных в США или содержащих американские детали, если Россия не прекратит содействие Ирану в строительстве ядерного реактора в г. Бушир. Можно ожидать повторения этой угрозы в случае обострения российско-американских противоречий по вопросу об американской «национальной системе ПРО».

Но и за рамками конфронтационных сценариев участие в космических перевозках не теряет своей политической важности. Одно из направлений — осуществление совместных проектов коммерческого или научного характера. К числу первых относятся четырехсторонний проект «Морской старт» и российско-американское предприятие «Интернэшнал лонч сервис», предлагающее на рынке американскую РН «Атлас-2» и российскую РН «Протон». Крупнейшим научно-техническим проектом наших дней является,

1. *Ypažlobniy kryžep*, 13 ktobera 1994 p.
 2. *Exploring the Unknown: Selected Documents in the History of the U.S. Civil Space Program*, vol. III: Using Space/Gen. ed. Logsdon J., Wash., 1998.
 3. *Medieval W. Space-Age Europe*, 1957-80 // *A Spacefaring People: Perspectives on Early Spaceflight* / Ed. Roland A., Wash., 1985.
 4. *MELIUS J. Space Commerce, Cambridge, Mass.*, 1991.
 5. *Precise Options for the Space Shuttle*, Congressional Budget Office, Congress of the United States, March 1985.
 6. *Science*, vol. 225, August 24, 1984.
 7. *Space Activities of the United States, Soviet Union and Other Launching Countries/Organizations*, 1957-1993, Report prep. by the *Chemical Sciences, Research Service, Library of Congress*, transmittal to the Comm. on Science, Space, a. Technology, House of Representatives, 103rd Congress, 2nd Sess., Wash., 1994.
 8. *Space Shuttle Payloads, Hearings before the Comm. on Aeroautics and Space Sciences, U. S. Senate*, 93rd Congress, 3rd Sess., October 30, 1973, part I.

Interparty: